

Исидора ТОЧНАЦ
Историјски институт
Београд

ПРОПИСИ МИТРОПОЛИТА МОЈСИЈА ПЕТРОВИЋА ЗА СВЕШТЕНИКЕ И ПАРОХИЈАНЕ

Мојсије Петровић, митрополит београдски (1713 – 1726), и архиепископ београдско-карловачки (1726 – 1730) рођен је 1677. године у Београду. Школовао се у Сентандреји на двору патријарха Арсенија III Чарнојевића, где је рукоположен за ђакона. Замонашио га је пећки патријарх Калиник I. Године 1709. посвећен је за дабробосанског епископа, а 1713. године премештен је из Сарајева у Београд, где је остао до завршетка аустријско-турског рата 1718. године. Као поверљив човек патријарха Арсенија III и пећких патријараха Калиника I, Атанасија I и Мојсија Рајовића, Мојсије је ишао у разне мисије у Цариград, Темишвар и другде.¹

Према одредбама Пожаревачког мира 1718. године Аустрија је, између осталог, добила северну Србију, до Западне Мораве на југу, и Банат. Угарска дворска канцеларија у Бечу је сматрала да је питање правног положаја српског народа унутрашње земаљско и политичко питање Угарске па је тражила да новоосвојене области буду под њеном управом и да, као земље „круне светог Стефана“ уђу у састав Хабзбуршке монархије. Међутим, цар Карло VI је издвојио Краљевину Србију као посебну област Монархије, којом је управљано преко Земаљске администрације у Београду. Цар је, као и његови претходници и наследници, носио титулу краља Србије. Управа над Банатом и североисточном Србијом поверена је Дворској комори у Бечу, која је управљала преко Земаљске администрације у Темишвару.²

На територији Србије и Баната 1718. године биле су Београдска, Ваљевска, Темишварска и Себешка, тј. Вршачка епархија, које су до тада биле у саставу

¹ Д. Руварац, *Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713-1730. Прилог историји Српске цркве*, Споменик СКА XXXIV (1898) 83.

² Више о аустријској управи у Србији: Д. М. Павловић, *Административна и црквена политика аустријска у Србији (од 1718 – 1739)*, Глас СКА LXII (1901) 113 – 197; Д. Ј. Поповић, *Србија и Београд од Пожаревачког до Београдског мира (1718 – 1739)*, Београд 1950.

Пећке патријаршије. Укључивањем у Хабзбуршку монархију оне нису припојене већ постојећој Карловачкој митрополији. Да би се сузбиле претензије Мађара на Србију, одлучено је у Бечу да се подрже захтеви београдског митрополита Мојсија Петровића, који се 1718. године, обратио Дворском ратном савету да буде потврђен за архиепископа. Народне старешине из вароши и нахија Београдске митрополије подржале су свог архијереја, а то је учинио и принц Еуген Савојски, који је тада боравио у Београду.³ Исте године Мојсије Петровић потврђен је за архиепископа и митрополита у Краљевини Србији. Под његовом јурисдикцијом била су и нека сремска села, која су после 1699. године остала у саставу Турске и због те „багателе неколико сремских села“, како их је назвао карловачки митрополит Вићентије Поповић, два митрополита су, једно време, били у спору. Од године 1720. под духовном влашћу митрополита Мојсија био је и Банат. Београдска митрополија је, као аутономна црквена област, остала у канонској вези са Пећком патријаршијом.⁴

На Народно-црквеном сабору у Петроварадинском шанцу 1722. године Мојсије Петровић је изабран за коадјутора (заменика) оболелом карловачком митрополиту Вићентију, с правом наслеђа, а то државне власти нису дозволиле.⁵ Спајање две митрополије извршено је на сабору у Карловцима 1726. године после смрти карловачког митрополита Вићентија Поповића, када је Мојсије Петровић једногласно изабран за карловачког митрополита. Беч ни овога пута није дозволио спајање митрополија, па је Мојсије Петровић потврђен за карловачког митрополита, а Београдска митрополија му је дата само на управљање (администрирање). Упркос овој царској одлуци, митрополит Мојсије је од 1726. године сматран архиепископом Београдско-карловачке митрополије. У народу је сматран „врховним патријархом“.⁶

Мојсије Петровић је као архиепископ београдски и београдско-карловачки бринуо о очувању права и повластица Срба у Хабзбуршкој монархији, која су се заснивала на привилегијама добијеним од цара Леополда I,⁷ па је због њиховог непоштовања и покушаја сужавања често сам или на челу народних делегација боравио у Бечу и од Дворског ратног савета и Дворске коморе тражио заштиту на-

³ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 87 – 88; Д. М. Павловић, *Административна и црквена политика*, 176.

⁴ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 89, 91, 161.

⁵ У рескрипту Дворског ратног савета у Бечу од 5. децембра 1722. године пише: „Постављење једног коадјутора, јесте ствар, која засеца у права царска, и које се без позитивне дворске наредбе, ни у ком случају, не може дозволити, а најмање у лицу београдског митрополита Мојсија Петровића“ /у:/ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 96.

⁶ Р. Грујић, *Писма српских народних и црквених представника из прве половине 18. века*, Архив САНУ, „Историјска збирка“ бр. 13173 (КИ бр. 1685) (даље: Р. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173).

⁷ О српским привилегијама: С. Симеонович-Чокић, *Српске привилегије* /у:/ [Војводина, књ. II, Нови Сад 1941], 48 – 85; Ј. Радонић – М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792*, Београд 1954.

родних права. Поред тога, митрополит Мојсије: отвара школе у Београду и Карловцима, установљава архиепископски суд, започиње изградњу архиепископске резиденције у Београду, где оснива и библиотеку, у употребу уводи митрополитски грб с националним обележјима, црквом и оцилима као грб Београдске и Карловачке митрополије.

Посебно су значајни покушаји Мојсија Петровића да уведе ред међу парохијално свештенство и да искорени паганске обичаје у народу. Због тога га је Радослав Грујић назвао реформатором народно-црквеног живота.⁸ Митрополит је прописао правила понашања и одевања православног свештенства да би их учинио препознатљивим. Осим тога, покушао је да нормира и повећа њихове приходе, уједначи вршење верских обреда на подручју целе митрополије и искорени у народу устаљене обичаје супротне канонима Православне цркве. Његова реформска делатност имала је упориште у традицији Српске православне цркве, чији су архијереји већ од половине XIII века повремено уређивали прилике у својим областима.⁹

Митрополит Мојсије настојао је овим да спречи мешање државне власти, а преко ње и уплив Римокатоличке цркве, у питања која су спадала под његову јурисдикцију. Проблеми су, углавном, настајали због различитих канонских начела Православне и Римокатоличке цркве, коју је држава штитила. Постојала је опасност да држава, односно цар, регулише спорна питања и изврши промене које би биле противне правилима, законима и обичајима Српске православне цркве.¹⁰

Реформе је Мојсије Петровић започео као архиепископ Београдске митрополије 1724. године доношењем тзв. *Уредбе*, а наставио их је као архиепископ београдско-карловачки *Правилима за свештенике* 1728. године. О његовим покушајима уређивања изгледа и понашања свештенства, исправљања паганских обичаја у народу, уједначавања прихода свештенства и вршења обреда биће речи у овом раду.

I

У проширеној Београдској митрополији, којом је од 1718. године Мојсије Петровић управљао као самостални архиепископ, осећале су се последице турске

⁸ Р. Грујић, *Петровић Мојсије* /у:/ Народна енциклопедија СХС III (1928) 345.

⁹ Састављали су разна правила за свештенике, која су била прилагођена потребама области за која су важила и најчешће су објављивана под именима највиших црквених ауторитета, као под именом Јована Златоустог, Василија Великог или Григорија Богослова. Грујић их је назвао светосавским реформним наређењима. Сачувани су њихови преписи из XVI и XVII века. Р. Грујић, *Црквени елементи крсне славе*, Гласник Скопског научног друштва VII-VIII (1930) 35 – 75; А. Соловјев, *Српска црквена правила из XI века*, Гласник Скопског научног друштва XIV (1935) 33 – 42.

¹⁰ То се догодило у време Марије Терезије. О Народном-црквеном сабору из 1769. године и Регуламенту из 1770. године: Х. Ј. Швикер, *Политичка историја Срба у Угарској*, Нови Сад – Београд 1998; А. Форишковић, *Политички, правни и друштвени односи код Срба у Хабзбуршкој Монархији* /у:/ *Историја српског народа*, IV/1, Београд 1994, 273. и даље.

власти и ратова. Земља је била опустошена, манастири и цркве разрушени, а међу њима и Саборна црква у Београду. Митрополит је руском цару Петру I, 1. септембра 1718. године, писао: „Јако не имети в чем правило Божије творити, паче же и служба Божија престала“;¹¹ а 20. октобра 1721. године жалио се цару да у многим селима нема свештеника и да прети опасност од католичких мисионара који користе ово и венчавају и крсте по Србији.¹²

Број православних храмова и свештеника у Београдској митрополији непосредно после Пожаревачког мира не може се поуздано утврдити. Према каснијим подацима на подручју северне Србије било је:

Година	Област	Насеља	Домови	Храмови		Парохије	Број пароха ¹³
				Парохијални	Манастирски		
1732.	Епархија Сервијска ¹⁴	172	4.658	28	13	37	33
1735-36.	Ваљевска епархија ¹⁵	219	3.824	33	9	41	43
1735-36.	Вршачка епархија - Дистрикт Крајина и Кључ ¹⁶	29	-	9	-	20	22

¹¹ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 146.

¹² Политическе и културне одношења Русије с југославјанским земљама в XVIII в, документи, Москва 1984, 62 – 63. Овде и даље датуми су по старом календару.

¹³ Овај податак се односи само на број мирских свештеника, пошто извештајима нису били обухваћени монаси који су опслуживали манастирске парохије.

¹⁴ Г. Витковић, *Извештај написао 1733. Максим Ратковић, екзарх београдског митрополита*, Гласник СУД 56 (1884) 117 – 325; Д. Руварац, *Митрополија београдска око 1735. године*, Споменик СКА XLII (1905) 102 – 126, 151 – 154. У попису нема података за Београд. Манастирски храмови су: Смедеревски манастир, Сланци, Винча, Раковица, Раиновац, Трење, Горњак, Ресава, Раваница, Витовница, Туман, Нимник (Маријања) и Рукомија.

¹⁵ Д. Руварац, *Митрополија београдска*, 154 – 197; Н. Радосављевић, *Ваљевска епископија у "Извештају" из 1735. године*, Гласник Историјског архива у Ваљеву 31 (1997) 37 – 46. Манастирски храмови су: Шаторња, Благовештење, Вољавча, Љубостиња, Каона, Враћевшница, Докмир, Чокешина и Петковица.

¹⁶ Р. Грујић, *Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације (1718 – 1735)*, Споменик СКА 52 (1906) 183 – 193; С. Пецињачки, *Неке цркве и црквени инвентари Кључко-карпинског и новопаланачког протопопијата у 1735*, Развитак II (1968) 63 – 69; Област Него-

Премда ови подаци потичу из времена после смрти Мојсија Петровића највероватније ни у његово време стање није било боље. Напротив двадесетих година XVIII века сигурно је било мање свештеника, па су долазили из других крајева, најчешће, из Херцеговине, са Косова и са подручја Карловачке митрополије. Ни број храмова није био довољан. Примера ради, од 22 храма у Пожаревачком екзархату Београдске митрополије током тридесетих година XVIII века, 12 је из времена пре 1718. године, а међу њима је било 7 манастирских цркава. Према казивању забележеном приликом пописа, било је и 11 „стародревних“ цркава које су постојале за време турске власти, али су тада порушене и напуштене, па се није знало ни ком су свецу биле посвећене.¹⁷

Издржавање свештеника било је посебан проблем пошто питање њихових прихода није било уређено, а трошкови им нису били мали. Сами су набављали одећу и потребне књиге и имали су „трошка за храну и одело на своју персону и попадају, 1 дете, 1 снаху и дете снахино“.¹⁸ Дворска комора, међутим, помагала је Римокатоличку цркву у Краљевини Србији. Плаћала је из коморске касе војне капелане и канонике и као господар земље, на основу *jus patronatus*, одрицала се неких својих прихода у корист католичких монашких редова.¹⁹

Сиромаштво православних свештеника огледало се на њиховој одећи, која се није разликовала од одеће парохијана. Свештеници су двадесетих година XVIII века ван цркве изгледали, према тврђењу Јована Рајића, неуредно и запуштено, са косом до струка, којом су могли да се прекрију „као плаштем“. Брада и бркови су им тако нарастали да се једва чуло шта говоре и причињавали су им тешкоће приликом причешћивања. Они су, као што приличи свештеницима, носили дуго одело, које је спреда било раскопчано па се при ходу, али и у другим приликама, видело доње бело одело, кошуља, панталоне и димлије. Са калпаком на глави ишли су „као нека страшила, на подсмех људима другог закона“. Њихова обућа била је обична: опанци, чизме, папуче, „све по турском обичају“.²⁰

Хабзбуршка монархија била је превасходно католичка земља, а њен владар, краљ и цар Светог римског царства био је „*defensor et advocatus ecclesiae (romanae)*“.²¹ Та тесна веза између Римокатоличке цркве и државе утицала је и на црквене односе у Монархији. Закони, засновани на начелима римокатоличког црквеног права, обавезивали су и оне који нису припадали тој Цркви. Најозбиљнији су-

тинске крајине и Кључа је била под управом Земаљске администрације у Темишвару и у саставу Вршачке епархије. Разлог ових подела није сасвим јасан.

¹⁷ Г. Витковић, *Извештај*, 117 – 325; Д. Руварац, *Београдска митрополија*, 102 – 126. Београдска митрополија је била подељена на Пожаревачки екзархат и дистрикте Београдски, Грочански и Смедеревски, који су приликом визитација често посматрани као посебне целине.

¹⁸ Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 184.

¹⁹ Д. М. Павловић, *Административна и црквена политика аустријска*, 170 – 171.

²⁰ Ј. Рајић, *Историја катихизма православних Србаља у царским земљама*, Панчево [б.г.], 22 – 23.

²¹ Е. Kovács, *Beziehungen von Staat und Kirche im 18. Jahrhundert, Österreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus*, Wien 1983, 29.

коби и несугласице настајали су, ипак, због различитих канонских норми Православне и Римокатоличке цркве о брачним односима. Законским нормама довођено је у питање право православних верника на склапање другог и трећег брака, што је сматрано као тежак злочин бигамије и полигамија и кажњавано је смртном казном. Таква државна и верска политика примењивана је и на подручју Србије и Баната, где су од 1719. године скоро сваке године објављивани разни прогласи и наредбе против ступања у другу брачну везу, а митрополит је оптуживан да дозвољава безаконје.²²

Желећи да се увери у истинитост тих оптужби, митрополит Мојсије је 1724. године обишао своју митрополију и утврдио да у верском и друштвеном животу пастве и свештенства има обичаја који су противни правилима и канонима Православне цркве и да се они морају искоренити.²³ Због тога је 2. децембра 1724. године објавио свештенству и народу *Уредбу*, од 57 дисциплинских правила, наредби и савета упућених свештенству, у којој је истакао све неуредности које је уочио приликом визитације. *Уредба* је представљала почетак каснијих замашних реформи српских архијереја у Хабзбуршкој монархији. *Уредбу* су неки аутори поистовећивали са касније насталим *Правилима за свештенике*. Разлог овоме свакако је чињеница да текст није сачуван у целини. Већи део текста је, према препису Илариона Руварца, објавио Димитрије Руварац,²⁴ а једну од наредби Радослав Грујић.²⁵

У уводу *Уредбе* митрополит је нагласио да му је дужност да после ослобађања Србије и Баната од „турског зверо образног владанија“, као поглавар Православне цркве, донесе правила и устав како би се вратио православни закон и исправио неправилности које су се усталиле за време „турскога и безаконног владанија“.

Прве одредбе су о дужностима свештеника. Посебно важна дужност била је подизање и опремање храмова, што упућује на то да је њихов број у митрополији био мали. Прописано је да у сваком селу, или бар у свакој парохији, мора да постоји црква, али не ниска и тесна као за време турске власти, већ „что длжајше и ширше можно“. Сваки храм морао је да има прописане иконе, књиге „чаговније и подучителније“, заставе, крстове, одежде, звоно и друго. Поред тога, црквена порта је морала да буде ограђена.

²² Д.М. Павловић, *Административна и црквена политика аустријска*, 166 – 168; Р. Грујић, *Бигамија и полигамија код Срба*, Нови Сад 1909.

²³ В. Ћоровић, *Бигамија и полигамија код Срба*, Српски књижевни гласник 19 (1907) 578; Р. Грујић, *Бигамија и полигамија код Срба*, 19 – 20.

²⁴ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 199 – 200.

²⁵ Р. Грујић, *Бигамија и полигамија код Срба*, 20. Грујић је назначио да се документ чува међу неексбираним списима Митрополитско-патријаршијског архива у Карловцима. Оригинал *Уредбе* данас се не налази на наведеном месту, фонд МПА, Б, у Архиву САНУ у Сремским Карловцима.

Свештеницима је наређено да се усавршавају у писању и да стално читају Свето писмо и уче догматска правила. Прописано је да свештеник мора да зна назив Символ вере, Седам светих тајни, Десет божијих заповести и молитве. Такође, тражено је од њих да отварају школе при храмовима и, уколико нема учитеља, да сами подучавају децу и одрасле парохијане.

Тринаест тачака ове *Уредбе* односило се на свакодневни изглед и понашање парохијалног свештенства које је митрополит Мојсије намеравао да промени. Ради уједначавања одеће, наредио је да сваки свештеник има одежду и "поповску капу". Мантије су морале да буду прописаног кроја, дуге до чланака и "живо плаве" боје, са појасом од црне чоје. Поред тога, носили су ћурак, доламу, чакшире, капу, мали црни ћелепуш и црне чизме. Од свештеника је тражено да се на улици понашају како приличи свештеним лицима, да не терају сами кола и да не носе неки терет. Било им је забрањено да брију главу и браду, морали су да поткрађују бркове и избријавају потиљак, односно, да имају тзв. тонзуру. Забрањено им је да се куглају, коцкају, играју „комедије и машкаре“, да иду у механу и онде играју „уз свирале“. Нису смели да иду у лов на птице и звери, да се баве трговином, да се мешају у „господске и сеоске ствари“, осим ако их мештани не замоле да им нешто запишу.

Тачком 49 *Уредбе* прописано је све на шта свештеник мора да пази приликом благосиљања брачних веза својих парохијана. Наглашено је да треба да води рачуна о сродничким и кумовским везама до седмог степена како брак не би био незаконит. Свештеницима је забрањено, под претњом лишавања свештеничког чина, да венчају „четвртака“ или некога ко је присиљен на брак. Такав брак се поништавао. У намери да отклони притисак државе и Римокатоличке цркве, митрополит је предвидео казну за свештеника који венчава оне чији су сурпружници из претходних бракова били у животу.²⁶

Исте године када је донео *Уредбу*, митрополит Мојсије је донео столарни свитак којим је уједначио приходе парохијалних свештеника у Београдској митрополији, односно одредио је да парохијани плаћају: за крштења (30 новаца), опела (12 новаца), пратњу до гроба (1 маријаш и 50 новаца), подушја (4 маријаша), освештавање водице (12 новаца) и друго. Свитком је прављена разлика између оних који се венчавају први (1 маријаш), други (2 маријаша) или трећи пут (3 маријаша). Једина дажбина која се давала у природи био је бир и износио је 25 ока жита.²⁷

О *Уредби* је расправљано на Народно-црквеном сабору у Карловцима 1726. године, када су сједињене Београдска и Карловачка митрополија и за заједничког архиепископа и митрополита изабран Мојсије Петровић. Велико негодовање међу саборским посланицима изазвао је пропис да свештеници, по старом обичају из времена св. Саве, брију венац на темену главе. Ни народ, ни већина свештенства нису разумели тај обичај, који се у Српској цркви у то време понегде одржавао. Тонзура је поистовећивана са истим обичајем који су у Римокатоличкој

²⁶ Грујић Р, *Бигамија и полигамија код Срба*, 20

²⁷ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 198 – 199.

цркви неговали фрањевци.²⁸ Сабор је, ипак, донео неке одлуке које су се заснивале на митрополитовим наредбама из 1724. године. Једна од њих је и она да се у свакој парохији, ако не у сваком месту, подигне храм од чврстог материјала, да се набаве неопходни сасуди и звона.²⁹ Како *Уредба* није била прихваћена остало је да архиепископ касније пронађе прихватљивија решења.

Учесници сабора су, иако су се опирали неким одредбама *Уредбе* из 1724. године, били свесни да су реформе парохијалног свештенства неопходне. Посланици из Будимске епархије су, на пример, изнели многе нерегуларности које су постојале у њиховој епархији и тражили су да се оне отклоне и исправе. Између осталог, истакли су да за свештенике треба постављати искусне и учене људи, а не „по атару /и/ по новци“. Захтевали су да свештеници који не могу да живе у миру са својим парохијанима буду премештени у другу парохију, а да се свештеници удовци после годину дана самовања повуку у манастир. Будимци су се жалили да им епископи кваре тестаменте, те су захтевали да се поштује оно што оставитељ намени пароху, архимандриту, епископу или архиепископу. Даље, тражили су да се донесе тзв. столарни свитак како би се избегле злоупотребе.³⁰

Сабор је подржао захтев Будимаца и раније тражење митрополитово да се донесе стални столарни свитак. То је први јединствен столарни свитак којим се одређују приходи архијереја и свештеника у свим епархијама и парохијама уједињене Београдско-карловачке митрополије и који је претходно одобрио Архијерејски сабор. Свитком је било тачно одређено шта спада у приходе свештеника и архијереја и колико су били дужни парохијани да плате за венчања, опела, разна оглашавања у цркви и друго. Вођено је рачуна о платежним могућностима парохијана, који су били разврстани у три категорије па су тако и одређиване дажбине, на пример за подушја наплаћивано је од „бољарина“ 4 форинте, од „средњега“ 3 форинте, а од сиромаша 2 маријаша. Колико ће свештенику бити плаћено за крштење детета остављено је „на кумовску вољу“. Митрополит је изричито инсистирао на томе да се милостиња, која је била један од прихода архијереја, не узима силом, већ да људи дају колико могу. Тражио је да се не наплаћује постављење у чин ђакона и свештеника. Забранио је парохијалним свештеницима, под претњом лишавања чина, да венчавају оне који су силом приморани на тај чин, као и оне који склапају четврти или пети брак. Митрополит је захтевао да се свитак јавно огласи и да сваки свештеник има свој примерак да не би било „распри помежду свештеника и християн“.³¹

²⁸ М. Грбић, *Карловачко владичанство. Прилог к историји Српске православне цркве*, књ I, Карловац 1891, 294; М. Костић, *Свештеничка тонзура у београдско-карловачкој митрополији прве половине XVIII века*, Гласник Историског друштва у Новом Саду X, св. 3 (1937) 437-438.

²⁹ Д.Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, књ II, Нови Сад 1959, 351; Р. Грујић, *Православна српска црква*, Београд 1995, 120

³⁰ Г. Витковић, *Споменици из будимског и пеишанског архива*, збирка I, Гласник СУД 2. одељак, књ. III, Београд 1873, 287 – 290.

³¹ Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 94 – 95.

II

После уједињења митрополија 1726. године започео је други период реформне делатности митрополита Мојсија Петровића, а прописи и уредбе који су тада донети важили су за територију целе митрополије, која је обухватала 11 епархијских области. И број свештеника на овом подручју био је много већи. Примера ради, Архидијецеза сремско-карловачка, једна од области дотадашње Карловачке митрополије, тридесетих година XVIII века имала је већи број свештеника него што их је било у Србији – 174.³² Такав однос броја пароха је сигурно постојао и раније.

Стање међу свештенством и народом у Карловачкој митрополији било је слично ономе у Београдској. Било је народних првака, обичних људи, али и свештеника који су живели неуредним животом, упадали у незгоде и изазивали сукобе. Кнезу и ешкуту из Чортановаца је 1726. године био забрањен улазак у храм зато што су у њему јели и пили.³³ Проблеми су најчешће настајали због велике употребе пића, највише вина. У Баји је средином двадесетих година XVIII века живео „злочести поп“ Куга, који се често опијао, а затим је вређао и псовао остале свештенике и тамошње господаре.³⁴ Стојан Годић, кнез села Карловчић у Срему, изазвао је скандал 1728. године када је пијан, у кући локалног пароха, вређао и тукао његовог брата, а када је парох покушао да одбрани брата, добио је и он батине. Кнез је после обећања да се то више неће поновити морао да плати глобу у износу од 6 форинти. Међутим, обавезу плаћања ове казне пренео је на цело село, због чега су се житељи Карловчића жалили протосинђелу Василију Димитријевићу и тражили су да кнез, који је „ударио са својом силом“ на кућу свештеника лично плати казну.³⁵ Неумерена употреба пића била је толико распрострањена да су архијереји често били приморани да од свештеника узимају заклетве да ови неће пити „вина нити ракије нити чербета за три лета“.³⁶ Свештеници су, међутим, јављали епископима када због неродне године у њиховом крају није било вина, ракије, шербета, тако да у наредних годину дана људи неће моћи много да пију.³⁷

Провале и крађе биле су честе у овом периоду. Једној имућној Сремици с почетка двадесетих година XVIII века харамбаша Стојин и још двојица провалили су у кућу и однели читаво богатство, које се састојало од новца, мушке и женске одеће, златног и сребрног накита, платна и др. Пљачкана је и црквена имовина. Године 1724. из митрополитског двора у Карловцима украдени су један сандук и калајле.³⁸

³² Д. Руварац, *Српска митрополија карловачка око половина XVIII века*, Ср. Карловци 1902, А, 37–118 – попис није потпун, недостају подаци за 28 места и најмање толико свештеника.

³³ Р. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173 (КИ бр. 1690).

³⁴ Р. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173 (КИ бр. 1660).

³⁵ АСАНУК, МПА, Б, 1728/2 I-II

³⁶ АСАНУК, МПА, Б, 1728/51

³⁷ АСАНУК, МПА, Б, 1728/5

³⁸ S. Gavrilović, *Ćirilskapisma i akta iz prve polovine XVIII veka*, Istraživanja 11 (1986) 281, 276.

Мојсије Петровић је у парохије у уједињеној Београдско-карловачкој митрополији најпре увео матичне књиге ради контроле свештеника у вршењу службе. Пример немарности свештеника показао је случај у селу Бачинци, где је 1725. године вршена истрага због вести да је неколико деце умрло некрштено „нераденија ради поповскога“. Показало се да није реч о крштењу већ о томе да су новорођенчад дуго била без „знамења свете воде“, којом морају да буду умивана 40 дана по рођењу.³⁹ Наредбом од 1. јануара 1727. године митрополит Мојсије је обавезао свештенике да воде матичне књиге, односно протоколе крштених, венчаних и умрлих. У протоколе је требало уписивати „и крштаемије младенци и миропомазаније, и свое име свештеничаское, које крсти, и о отрочету оца и матер, и васприемника, и откуда, и дан и месец. Такођер и венчавајушти се, прваго, втораго и третиаго брака, и кумови, и откуда. И који мру такожде.“ Митрополит је 7. јануара 1727. године из Будима писао протосинђелу Василију Димитријевићу да ће му послати протоколе да их раздели свештеницима.⁴⁰

Нова правила за свештенике митрополит Мојсије Петровић донео је уз сагласност осталих епископа. Током 1728. године тражио је од њих да обиђу своје епархије и да га тачно обавесте о стању у њима. Затим је сазвао Архијерејски синод, на којем су присуствовали владике Софроније Томашевић, бачки; Николај Димитријевић, темишварски; Вићентије Јовановић, јенопољски; Максим Гавриловић, сигетски; Нићифор Стефановић, славонски и Максим Несторовић, себишки. Синод је разматрао стање у Митрополији и прихватио митрополитов предлог како да се оно побољша. *Правила за свештенике* митрополита Мојсија, од 9 тачака објављена су окружницом за све епархије 16. јуна 1728. године.⁴¹ Дужност владика била је да по завршетку Синода ова правила обнародују у својим епархијама. Сачуване су, међутим, само две објаве: владика Николај Димитријевић је 29. августа 1728. године упутио *Правила* у Темишварску епархију, а сам митрополит, 17. септембра исте године, у Архидијецезу сремско-карловачку.⁴² Несумњиво је да је и Вићентије Јовановић, јенопољски владика, објавио *Правила* у својој епархији.⁴³

³⁹ С. Пецињачки, *Седам обичних писмена из 1710 – 1725. године*, Прилози за КЛИФ 39 (1973) 243 – 244.

⁴⁰ Р. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173 (КИ бр 1703); Р. Грујић, *Први корази увађања црквених матица код Срба*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду VII, св. 1 – 3 (1934) 327.

⁴¹ АСАНУК, МПА, Б, 1728/55; Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 96 – 99.

⁴² АСАНУК, МПА, Б, 1728/29 а, б.

⁴³ АСАНУК, МПА, Б, 1729/25; Препис *Правила* није сачуван, али из писма протџа из Аде, Печке, Шолмоша и Надлака од 18. фебруара 1729. године може се закључити да је постојао. Они су се у своје име и у име парохијалних свештеника обавезали да ће поштовати *Правила*: „Порад инструкције Господина Архиепископа народне издато саборно, такожде и порад господина јепископа инструкције ради правила црквнаго и урежденија свештеническаго, и проча како ми се у инструкцији наредило хоћу право и верно уређивати: и ако би се који от свештеникх у мојеј протопотији нашао да несадржава по заповеди и инструкцији отвештавам се господину јепископу мојему такова изјавити“.

С обзиром на то да су *Уредба* из 1724. године и одлуке сабора из 1726. године прописивале изглед, одећу и неке од дужности парохијалних свештеника, овог пута митрополит је дао упутства за рад свештеника у парохијама. Подучавао их је како да, према правилима и канонима Православне цркве, исправљају сопствене грешке и грешке својих парохијана, а нарочито оне које нису биле по вољи државним властима. Нагласио је да су његове наредбе засноване на апостолским и „отеческим“ правилима и на хришћанском закону. Указујући на погубност обичаја који су били противни „закону и благочинију Христијанском“ и који су изазивали сталне расправе и сукобе, митрополит је оставио својеврсно сведочанство о свакодневном животу Срба у XVIII веку. Занимљиво је да су се многи обичаји које је митрополит Мојсије желео да искорени одржали до данас.

Како је највише проблема и сукоба са државним властима било око питања венчања и свадбених обичаја, њима је у *Правилима* посвећено највише пажње и простора и прва тачка је, стога, најобимнија. Митрополит је дао исцрпна упутства свештеницима и њиховим парохијанима, којих су морали да се придржавају током венчања и приликом свадбених весеља. На првом месту, захтевао је да венчање буде јавно, да се будући супружници пријаве надлежном пароху и да му саопште своју вољу. Дужност свештеника је била да сазна да ли су којим случајем у сродничким или кумовским односима, да ли су се раније некоме обећали, који им је то брак по реду, односно да није у питању четврти брак који је био против православног закона. Свештеник је могао да одреди дан склапања брака тек када би од тог пара добио задовољавајуће одговоре и исповедио их. Митрополит је саветовао да се до венчања остави рок од 7 или 10 дана да би свештеник могао да провери истинитост добијених одговора и да испита да ли постоји било каква препрека браку, односно, да ли неко од њих ипак има остављеног мужа или жену. Такође, било је потребно да парох утврди да ли будући супружници имају свог духовника и да ли се редовно причешћују и тек тада је могао да у цркви објави веридбу или венчање.

Обред венчања вршио се искључиво после литургије, а пре поднева. Литургији су били обавезни да присуствују сватови и пријатељи. Митрополит је забранио свештеницима да венчавају оне који су пре литургије јели и пили, односно оне који су већ започели весеље. На дан венчања у храм се долазило „са обичним церемонијама“, односно без музике (свирање, играње и певање на улици), коју је митрополит овом приликом најстроже забранио пошто, како је рекао, „ка цркви божијег са страхом приходити подобајет“. Музика је била дозвољена само на весељу у младожењином дому. Устаљени обичаји довођења кума у цркву уз музику, као и даноноћно весеље по сокацима такође су били забрањени.

По завршетку венчања свештеник је обавезно одлазио у младожењину кућу да благослови свадбену трпезу и да упозори сватове на митрополитове одлуке. Било му је дозвољено да, уколико то жели, тамо обедује, али да се не задржава дуже од једног сата. За то време у младожењиној кући била је забрањена музика како свештеник не би био у искушењу да заигра или запева, односно да се понаша онако како не доликује пароху. Митрополит је дозволио свештеницима да одлазе

у куће оних који се венчавају први или други пут, док им је забранио одлазак на свадбу трећебрачним. Прописано је да свадбено весеље траје један дан и само тог дана позвани гости гостили су се на рачун домаћина. Обичај вишедневних свадби и великих трошкова митрополит је желео да искорени наредбом која ослобађа домаћина обавеза према гостима који дођу другог дана. Митрополит је посебно желео да искорени обичај узајамног даривања сватова, због којег су често избијали сукоби и свађе, нарочито када се радило о „узимању за девојку“, односно о куповини младе. То је изричито забранио, уз примедбу да такав обичај не постоји код других народа.

Даће, богате трпезе и велика количина хране припремана приликом сахрана и помена биле су, по митрополиту, изузетно рђав обичај. *Правилима* се најстроже забрањивало постављање трпезе приликом погребца и обележавања девет, двадесет и четрдесет дана од дана смрти, као и пола године и године. Митрополит је истицао да се на тим богато припремљеним трпезама много једе, опија, глуми и нечасно понаша. Стога је сматрао да би такве дане требало обележити само опелом и доношењем кољива у цркву. Уместо припреме трпеза, митрополит је саветовао људима да дају прилоге цркви, милостињу и храну убогим и сиромашним.

Брига о тим убогим, сиромашним људима који су због свог стида просили ноћу, јер ни на који други начин нису могли да задовоље своје основне потребе, била је поверена свештеницима. Они су морали да, сваки у својој парохији, извиде који су то болесни, немоћни, стари људи, да их забележе у протоколе и да им помогну колико могу.

Правилима се свештеницима забрањивало да пишу другима тестаменте, како су то раније чинили, вероватно да не би утицали на онога који оставља опоруку. У случајевима крајње нужде, када је, на пример, састављач тестаментa био болестан и свештеник је морао да присуствује, уз свештеника је морало присуствовати и неколико сведока. Ако се радило о особи без сродника и наследника, састављању тестаментa морао је да присуствује и неко кога би одредио епископ.

Митрополит Мојсије посветио је пажњу и понашању верника у храму, на улици и у другим приликама. Казном затвора и јарма претио је онима који се ругају и злостављају своје родитеље, који псују веру, не исповедају се и не причешћују. Поменуо је и оне који због лењости и неимања страха од Бога не иду на литургију, већ седе код куће, иду у позоришта и глуме или иду у крчме и пију. Упозоравао је господаре да редовно морају да доводе у цркву своје укућане и слуге. Посебно се осврнуо на оне који долазе у цркву усред, или пред крај литургије, или по неколико пута улазе и излазе из цркве. Приметио је и „злочести обичај“ да младе жене, када долазе у цркву, љубе „бабе некије“ у руку па и у уста, поздрављају се и глуме и говоре у цркви без страха од Бога. Такво понашање је забранио под претњом казне.

Последње тачке *Правила* су о понашању парохијана недељом и празничним данима. Митрополит је претио казном и отлучењем од Цркве свима који на празничне дане, пре свитања, отварају дућане и тргују, а не иду на службу Божију. Дозволио је да само касапнице и бакалнице буду отворене ујутру. На први позив

за литургију власници су морали да затворе своје радње, да дођу у цркву и тек по завршетку литургије могли су их поново отворити. Недељом и у данима празника било је забрањено држање зборов у варошким домовима и окупљање пре литургије.

Правила је митрополит Мојсије завршио наредбом да свештеници у близини храма поставе јарам ради извршења казни због непоштовања наведених наредби и да кажњавању мора да присуствује варошки судија. Митрополит је бацио клетву на оне који се не буду придржавали наведених правила. Такође, заповедио је да препис текста ових *Правила* мора постојати у сваком месту, вароши и селу и да сваки свештеник у својој парохији мора да има оверену копију. На крају текста митрополит је завештао епископима и својим наследницима да се придржавају ових наредби. Епископи су својим потписима на окружници од 16. јула 1728. године прихватили митрополитово завештање.

Убрзо после доношења *Правила за свештенике* митрополит Мојсије је ставио један предлог за уређење црквених односа у Сентандреји и 5. јула 1728. године га је упутио бирову и таначу. Њиме је, између осталог, био одређен редослед одржавања службе у црквама како ниједна не би остала „пуста“, затим је предложено да се сви свештенички приходи скупљају у једну касу, одакле би се расподељивали свештеницима. Предвиђено је да се поново расподеле парохије међу свештеницима, да свештеник сваког месеца обилази парохијане, да свети водицу, крсти, причешћује „да не би која душа или некрштена или непричештена, и без исповести, от овога света преставила се“. Свештеници су морали да воде рачуна о редовном доласку својих парохијана у храм. Митрополит је овом уредбом укратко изнео и неке одредбе из *Правила за свештенике*, упозоривши на то да су предвиђене казне јармом за оне који не долазе на литургију, псују, раде недељом и празницима, било да су „мушкога или женскога пола, или љубо би био богат или убог“. Сентандрејски биров Јосив Јорговић је у име општине (танача) одговорио митрополиту да његов предлог прихватају, али да сиромашни парохијани не могу да плаћају свакога месеца свећење водице по домовима пошто „млого нема зашто свеће и тамјана купити“.⁴⁴

III

О *Уредби* из 1724. године и *Правилма за свештенике* из 1728. године расправљано је на трећој седници Народно-црквеног сабора у Београду 23. маја 1730. године.⁴⁵ Сабор је озаконио одредбе *Уредбе* о одевању свештеника, нагла-

⁴⁴ Р. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173 (КИ 1715); Р. Грујић, *Уредба за српске цркве у Сентандреји од 5. јула 1728*, Гласник Историског друштва у Новом Саду VII, св. 1 – 3 (1934) 327 – 329.

⁴⁵ Записник са Сабора у: Ђ. Рајковић, *Српски народни сабор месеца маја 1730. у Београду*, Српски Летопис 113 (1870 – 1871) 294 – 309.

шавајући да калуђеру, ни мирском свештенику не сме да вири кошуља испод мантије. Свештеници су обавезани да мантију носе у храму и ван њега, на сабору, на путу и у граду, а да је не носе на пољским и домаћим пословима да је не би прљали и цепали.

На истој седници је „јавно прочитана црквена наредба коју је г. архиепископ пре три године сачинио и народу за будући правац издао, а народ је тада не примио“. Посланици су били сагласни да се поменута наредба слаже са Божијим и црквеним законима и једногласно су је прихватили са захтевом да је се свако придржава. Наведене кратке одредбе те наредбе указују на то да је реч о *Правилма* из 1728. године. Скраћене одредбе унете у записник сабора указују на измене унесене у међувремену. Даће, које су биле забрањене 1728. године, сада су дозвољене, с тим да на њима буде послуживана само чорба и једно јело. У одредбу о кажњавању оних који раде недељом унето је и кажњавање оних који светкују петак. Нова је и 10. тачка да се деца не крсте у приватним кућама, већ искључиво у црквама, најкасније 8 дана по рођењу, а, уколико се то не буде поштовало казниће се отац или кум.

Сабор је донео одлуку да се нико не може венчати без потврде да се исповедио. Расправљано је и о многобројним неправилностима које су уочене у народу, као о оптужбама за многоженство. Поновљене су забране отмица девојака и удовица и тајних венчања у Турској.⁴⁶ Поред ових дисциплинских правила, сабор је донео и одлуку да се на гробове не ставља никакав други знак осим крста, чиме је требало искоренити обичај да се гробови жена обележавају преслицом. Упркос забрани, тај обичај се још једно време одржавао у Неготинској крајини и у Кључу.⁴⁷ Под претњом анатеме митрополит је на сабору забранио раскопавање гробова оних за које се веровало да су вампири. Такође, поновљене су одлуке ранијих сабора о оснивању школа и типографије.

Сабор је одобрио и нови столарни свитак који је митрополит раније саставио и који је већ важио у Архидијецези сремско-карловачкој. Војни и мирски посланици Београдске митрополије, тринаест официра и кнезова, по завршетку сабора 30. маја заклели су се да ће се владати „по подобју именоватога свитка цело, с милостињама, дивницом, венчаницом и прочаја належештаја“ а, ако то не буду чинили, спремни су „ответовати судително“.⁴⁸

⁴⁶ Бракови склопљени после отмица сматрани су присилом. Као отмичари жена често су се јављали припадници хајдучке милиције који су били под заштитом својих претпостављених. Свештеници ни на који начин нису могли да их спрече у томе; у: Н. Радосављевић, *Ваљевска епископија 1718 – 1739*, Гласник Историјског архива Ваљева 32 (1998), 27.

⁴⁷ С. Пецињачки, *Неке цркве и црквени инвентари кључко-крајинског и новопаланачког протопотијата у 1735. год.*, Развитац VIII, бр 2 (1968) 63 – 69.

⁴⁸ Р. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ, 13173, КИ бр. 1748; Заклетву су потписали капетан Максим Продановић и оборкнез Огњен Милковић из Пожаревца, оборкнез Лука и Георгије Димитријевић из Гроцке, капетан Јован Поповић из Ресаве, оборкнез Никола Ђурчић из Сланаца, кнез Јован Максимовић из Вишњице, кнез Јања Лемберовић из Смедерева, кнез Сима из села Ливаде, оборкнез Ђурица из Рама, оброкнез Ранисав Апостоловић из Градишта,

Посланици свештенства свих епархија Београдско-карловачке митрополије поднели су сабору заједничку молбу да им се повећају парохије. Приложили су обрачун максималног прихода који је свештеник могао да оствари, наравно, уколико су парохијани могли да плате онолико колико је наведено. Укупна сума од 37 форинти и 7 новчића, према њиховом мишљењу, била је недовољна. Због тога је на крају молбе било дописано: „Не имејем ниже по 50 глав на јединога свештеника: и аште не будем имети више глав, то јест сугубо, не моштно нам обдержавати сја“.⁴⁹

IV

Реформе Мојсија Петровића, архиепископа и митрополита београдско-карловачког, потврђене су на Сабору у Београду неколико месеци пре његове смрти, 27. јула 1730. године. Тешко се може утврдити у којој мери су остварени циљеви митрополита Мојсија јер је његова намера била да, између осталог, промени нарав људи и устаљене обичаје. Помак је ипак видљив.

Митрополит Мојсије успео је, упркос забранама и оскудици, да повећа број храмова у Митрополији. Већ 1720. године упутио је молбу администратору Краљевине Србије да дозволи обнављање запустелог манастира Лештани, у околини Београда.⁵⁰ Није познат одговор на ову молбу. На подручју Београдске митрополије, односно „Епархије Сервијске“ како се често наводи у извештајима визитација, од 28 парохијалних храмова, 9 је било изграђено у време митрополита Мојсија, од 1719. до 1730. године. Тај број чини 32% укупног броја парохијалних храмова у Београдској митрополији током тридесетих година XVIII века.⁵¹ Велики број храмова изграђен је у ово време и у другим епархијама. У Архиепископији сремско-карловачкој, на пример, тридесетих година је било 107 храмова. Иако екзарси нису бележили податак о години изградње за сваки храм, многи су евидентирани као нови или скорашњи. За неке, нпр. за храм у селу Војка, пише „црква нова од 1727. године“. На основу таквих података да се закључити да су нови храмови грађени у последњој деценији, тј. у време архиепископа и митрополита Мојсија Петровића. Таквих храмова је било 38, што чини 35% од укупног броја храмова у Срему. Не треба занемарити ни обнављање храмова. Екзарх је забележио да је у 6 храмова обновљен свод или су препокривени. Храмови су обнављани „трудом становника сланкаменачких и настојањем попа Теодора“ или „трудом и настојањем капетана кир Михаила Васића и осталих христољубивих становника купиновачких“, како је за неке написано.⁵² У то време обнављани су и манастир-

кнез Стојко Сретановић из Голупца, Јован Обретковић из Бикотинаца, Димићар Мишић из Пореча, кнез Добрица из Грабовца, кнез Ранисав из села Врчина.

⁴⁹ АСАНУК, МПА, Б, 1730/24; Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 101.

⁵⁰ АСАНУК, МПА, Б, 1720/6

⁵¹ Г. Витковић, *Извештај*, 117 – 325; Д. Руварац, *Београдска митрополија*, 102 – 126.

⁵² Д. Руварац, *Српска митрополија карловачка*, део А, 37 – 118.

ски храмови. Године 1727. „частни монах Пајсеј“ обновио је храм манастира Винча, наравно, уз митрополитов благослов и вероватно новчану помоћ.⁵³

Митрополит је отварао школе у Београду и у Карловцима, а даровите ученике слао је на додатно школовање у иностранство. У то време је започело школовање Срба на Кијевској духовној академији, где се од 1721. до 1762. године најмање 28 полазника припремало за учитеље.⁵⁴ У жељи да будући учитељи и јерарси стекну што више знања, митрополит је слао ђаке и у католичке и протестантске школе, а то није увек наилазило на добар пријем код ученика. Јеврем Петровић из Јанока 2. августа 1728. године правдао се својим slabим здрављем како би избегао митрополитову одлуку да иде „ка лутером на науку“. Као додатни разлог, навео је да је чуо од „неких“ да се тамо слабо учи и да се они „ужасавају“ од неких догађаја, које није навео. Нажалост, није навео ни у коју школу га је митрополит слао.⁵⁵

Прописи за свештенике и парохијане митрополита Мојсија били су нови. Митрополит је на тај начин повећао обавезе и дужности свештеника, увео контролу, уједначио вршење верске службе, издвојио их је из средине и учинио препознатљивим, а обезбедио је свештеницима и редовне приходе, ослободио их је егзистенцијалних проблема. Наредбе којима су свештници обавезани да непрекидно усавршавају знања, да читају Свето писмо и богослужбене књиге, да вежбају писање омогућили су већем броју савесних пароха да се, поред бриге о храму и обредима, посвете животу и моралу својих парохијана и школовању деце. Свештници из Баје су, на пример, 20. маја 1726. године молили митрополита Мојсија да им препусти малу школу и да их постави за учитеље. Школа се, према њиховом сведочењу, „уничтожила“ и по квалитету наставе врло је ниско пала. Они су се жалили да не могу да нађу учитеља који зна добро да чита и да учи децу, и то не само „ученију књиженому“ већ и другим добрим делима, а децу, како су говорили, треба давати у школу да не би скитала. Уверавали су митрополита да ће се стање поправити када се они буду старали о школи.⁵⁶ Разлика у знању свештеника, такође, указује на успех митрополитових напора, иако је то, понекад, изазивало неспоразуме у парохијама. Такви случајеви су често били последица чињенице да су се млађи, школовани свештеници приликом вршења службе држали правила и закона. Тако је 1729. године дошло до спора између два пароха из Сентандреје. Јереј Јован Живковић је 9. августа обавестио Василија Димитријевића, будимског владика, да је у сукобу са „попа Киrom“, пошто, после литургије одржане на Крстовдан, „ми смо рекли брату нашем попу Кири како пише у типичу /да/ частни крст изнети /треба/ и како је /то/ по уставу црковноме он се на то разгневише на нас и нас поче називати хунцвотом и нечисћу ранити“. Догађају је присуствовало и 6 сведока.⁵⁷

⁵³ Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 163.

⁵⁴ В. Прибићевић, *Срби питомци кијевске академије у времену од 1721 – 1762. год.*, Богословски гласник IV, књ 5, св 4, Ср. Карловци 1905, 248 – 252.

⁵⁵ АСАНУК, МПА, Б, 1727/8.

⁵⁶ АСАНУК, МПА, Б, 1726/7.

⁵⁷ АСАНУК, МПА, Б, 1729/26.

Најзначајнија последица реформи архиепископа и митрополита београдско-карловачког Мојсија Петровића је та што је подстакао своје наследнике да наставе његовим путем. То посебно важи за митрополите Вићентија Јовановића (1731 – 1737) и Павла Ненадовића (1749 – 1768) који су састављали правила и уредбе за протопрезвитере, парохијалне свештенике и ђаконе, калуђере, тусторе и црквењаке, наређивали су честе визитације епархија и на тај начин су проверавали свештенике. Тиме је проширивана и учвршћивана реформа коју је започео митрополит Мојсије Петровић.

Isidora TOČANAC

RULES OF ARCHBISHOP AND METROPOLITAN MOJSIJE PETROVIĆ
FOR PRIESTS AND PARISHIONERS

Summary

Mojsije Petrović, Archbishop and Metropolitan of Belgrade (1713-1726), and subsequently of Belgrade and Karlovac (1726-1730), devoted much attention during his very active life to improving religious and social life of the Orthodox parochial priests and believers of the Serbian church under the Habsburg Monarchy.

On 2 December 1724 Metropolitan Mojsije issued a *Decree* comprising 57 items with which he began bringing order to the clergy and people. His intention was to eliminate the flaws that he perceived as a consequence of the Turkish or non-Christian rule and the past wars. As the clergy, due to their modest material circumstances and lifestyle did not differ much from the parishioners, the Metropolitan intended to primarily regulate their appearance and conduct in order to make them distinct and recognisable. The *Decree* determined the duties of parish priests regarding the building and furnishing of churches and improvement of knowledge. The People's and Church Convention held at Karlovci in 1726 discussed the *Decree*, and although it was not adopted as a whole, some decisions were passed based on this *Decree*.

Metropolitan Mojsije continued his activity by issuing *Rules for Priests* containing 9 items that were published on 16 June 1728 in the form of circular notice for all eparchies of the Metropolis of Belgrade and Karlovac. This document listed all improper and non-Christian customs that had taken root among the people, and that the Metropolitan wanted to eradicate. The *Rules* instructed the priests how to eliminate the flaws of their own and of the parishioners in accordance with the rules and laws of the Orthodox Church. The customs concerned were primarily those related to wedding ceremony and feast, memorial service, behaviour of parishioners in church, in the street and during holy days, relation with fellows, the poor and the wretched.

The Metropolitan also issued rules to regulate the income of the clergy, relations within parishes, and introduced mandatory keeping of the register of births, marriages and deaths. He devoted much attention to the education of priests so that they could educate parishioners and especially children.

The work of Archbishop and Metropolitan of Belgrade and Karlovac Mojsije Petrović was acknowledged at the People's and Church Convention held in Belgrade in 1730. A special session was dedicated to the issues of church reform and a debate on the questions of discipline. On that occasion, some provisions of the 1724 *Decree* were enacted and the 1728 *Rules for Priests* were adopted and supplemented with the provision on the christening of children. Also, many other decisions were adopted consistent with the efforts of Metropolitan Mojsije Petrović to bring order to the clergy and people.

Metropolitan Mojsije Petrović died a few months after the Assembly in 1730 and did not see further development of the reforms. The result of his efforts were new churches in some eparchies, and the overall number of churches in his time increased by one third compared to the previous period. Yet, undoubtedly the most significant result of his work was that he encouraged his successors to follow in his footsteps, the most remarkable among them being Metropolitans Vićentije Jovanović (1731-1737) and Pavle Nenadović (1749-68).